

Kirjallisuutta

Giitosat girjjiin — kiitos kirjoista

PEKKA SAMMALLAHTI *Sámi-suoma sátnegirji. Saamelais-suomalainen sanakirja.* Jorgaleaddji Oy, Ohcejohka 1989. 527 s. ISBN 951-8939-03-9.

PEKKA SAMMALLAHTI *Sámi-suoma-sámi sátnegirji. Saamelais-suomalais-saamelainen sanakirja.* Girjegiisá Oy, Ohcejohka 1993. 592 s. ISBN 951-8939-28-4.

Olen nyt jo monta vuotta käyttellyt Pekka Sammallahten *Saamelais-suomalaista sanakirjaa* ja todennut sen käteväksi. Enää ei tarvitse siirrellä raskaita Nielseniteitä suplementteineen joka pikku tarkistuksen takia, ja sitä paitsi tässä *Sámi-suoma sátnegirjissä* on oiottu ja täydennetty Nielsenin pahimpia virheitä ja puutteita. Sanavarasto on silti kasvanut, mikä on odotettavissakin uudissanonjen runsauden takia. Ja Nielsenin varannosta puolestaan on jätetty pois vain joitakin etnografisuuksia sekä tilapäisiksi tai muuten vähälevikkisiksi osoittautuneita skandinavismeja tai niiden variantteja. Uuden kirjan lopussa on sekä saamen että suomen taivutustyyppiluettelot ja vielä saamelaiset paikan- ja henkilönnimiluettelot, jotka sisältävät melko paljon uutta esim. Nielsenin *Lærebokiin* verrattuna. Kaikki tämä on mahdutettu 527 sivuun keveälle paperille, niin että kirja on sivumäärältäänkin vain noin viidenes Nielsenin sanakirjan varsinaisesta tekstiosasta, volyymiltaan ja painoltaan vielä paljon vähemmän. Isomman miehen maiharin taskuun se sopii vaivattomasti vaikkei varsinainen taskusanakirja olekaan.

Tottakai kirjassa täytyy olla myös supistuksia Nielsenin verrattuna, kun tulos on noin verraton. Ne on äkkiä lueteltu: tarkemerkinnät on jätetty pois, samoin useimmat murreviitteet ja sanaperhekytkennät, esimerkistö on supistettu vähiin ja kohdekieliä on Nielsenin norjan ja englannin sijasta vain yksi, suomi. Tarkkeita on sentään käytetty jonkin verran, mutta tilan säästämiseksi suoraan hakusanoissa, mihin nykyisen ortografian fonologis-foneettinen luonne suo hyvät mahdollisuudet. Huomattavin niistä on Qvigstadin–Nielsenin–Bergslandin perinteen läpi käynyt »yli-pidennysmerkki». Tekijä on kuitenkin ajatellut tässä kuten usein muulloinkin kirjan saamelaisia käyttäjiä ja lisännyt tarkkeilla informaatiota myös suomenkielisiin selitys- ja käännösteksteihin. Samaa tarkoitusta palvelee lopussa oleva suomen sanojen taivutusesimerkistö. Vaikka tämä aines jää ehkä tavallisen lukijan osalta vähälle käytölle, siitä voi loppujen lopuksi olla paljon hyötyä ainakin opiskelijoille.

Hieman harmillisempi seikka on, että viiteapparaattia on säästetty kovin johdonmukaisesti myös varianttien kohdalla. On hyvä, että kielenhuollon kannalta arveluttavat sanat on merkitty ja että siellä täällä on viittauksia soveliaampiin sanoihin tai sanamuotoihin (esim. *kán'ta* > *ordi*, *guovlu*). Sellainen vaatii tekijältään varmaa kielitunnetta mutta myös johdonmukaisuutta kielenhuollon periaatteiden soveltamisessa. Vaikeampaa on sijoitella sellaisia variantteja kuin *jos*, *jus*, *juos* tai vaikkapa *gobbá*, *goppás*, *goppát*. Niissä on murrepohjainen levikki joko huonosti kartoitettu tai (sormituntumalta) niin samansuuruinen, että

Kirjallisuutta

valintaa suositusjärjestykseksi on vaikeata tehdä. Ja tietysti kielessä on myös sellaisia varianttipareja tai -ryhmiä, joiden erottelu on jokseenkin mahdotonta, valitseepa perusteeksi maantieteellisen levinneisyyden tai merkitysvisahteet. Ei edes melko selvien formanttien näkyvyys riitä erotteluperusteeksi kaikissa tapauksissa, kuten suomen *joku-* ja *jokin-*sanojen erottamista vaativat kielenhuoltajat ovat saaneet huomata. Saamessa tällainen sanapari tai pikemmin varianttipari on *muhtin* ja *muhtun* 'jokin, muuan, muutama' ja niistä edelleen *muhtumin* ja *muhtimin* 'joskus'.

Kun saamessa on suhteellisen heikko kirjakieli, ei sitä voi herkästi asettaa vastakkain murrekäytänteiden kanssa – siitä ei olisi hyötyä paikallisille murteillekaan, koska ne ovat yhtä lailla uhanalaisia, valtakielen paineen alaisia. Tiukalle määräilylle on siis kielessä niukasti sijaa, mutta eihän niin pientä asiaa olekaan, ettei sitä aina joku haluaisi määrätä. Sammallahten sanakirjan varova ote varianttien käyttöön on kuitenkin kiitettävää juuri siinä, että se näin omalta osaltaan voi lisätä toleranssia. Ja suvaitsevuuksella kyllä tarvitaan, sekä etnosentrisissä murrekeskuksissa että kirjakielen hallitsevien opettajien keskuudessa.

Tänä vuonna on ilmestynyt jo toinen, lähes 600 sivua käsittävä kaksipuolinen »taskusanakirja», pehmeäkantinen *Sámi-suoma-sámi sátnegirji* eli *Saamelais-suomalais-saamelainen sanakirja*, samalta tekijältä ja samalta kustantajalta (jonka nimi on välillä vaihtunut). Siitä on valtaosa, n. 330 s., suomalais-saamelaista sanastoa, jossa on alkusanojen mukaan yli 20 000 sanaa. Kirjat siis täydentävät kätevästi toisiaan. Jälkimmäinen on sitä paitsi erinomainen uudennos tekijän kohta kymmenen vuotta sitten julkaisemaan *Sámi-suoma sátnelistuun* (1984), jota puolestaan edelsi kaksisuuntainen *Skuvlaterminologija* (1982). Uudet kirjat ovat osuneet sopivasti saamen kielilain voimaantulon alkuvaiheisiin, jolloin

kääntäjät yhä useammin tarvitsevat tällaisia käytännön apuvälineitä. Ja mikä parasta, jälkimmäisessä sanakirjassa on jo otettu huomioon ja korjattu ensimmäiseen laitokseen jääneitä epätarkkuuksia ja lapsuksia (esim. kantansa mukaisesti *čovádit* pro *čogádit*, vaikka ääntämyseron vähäisyys tai olemattomuus on jo voinut johtaa jälkimmäiseen etymologiointiin).

*

Välillä Sammallahten sanakirjatehdas on ehtinyt tuottaa useita muitakin saamen kielen käyttäjien apuvälineitä. V. 1990 valmistui pienenä välityönä tehtaan omaankin toimintaan liittyvä tietokonesanasto *Dihtorsánit* ja heti seuraavana vuonna kaksi itäisiin saamen kirjakieliin liittyvää työtä. Erikoinen on historian ensimmäinen kahden saamelaiskielen välinen sanasto (Sammallahti–Hvorostuhina 1991), jonka valmiiksi kaksikielinen nimikin on vaikeasti muille kielille kääntyvä, kun sekä kildinin- että pohjoissaamenkielinen (kuten myös kolta) nimittää omaa kieltään pelkäksi »saameksi». Tässä hankkeessa Sammallahtella oli toisena kirjoittajana nuori kildininsaamelainen tutkija Anastasia Hvorostuhina. Laajemman *Suomi-koltansaame sanakirjansa* hän teki yhteistyössä Jouni Mosnikoffin kanssa (Sammallahti–Mosnikoff 1991), joka hänellä on ollut työ Kumppanina jo useiden aiempien sanastojen teossa, viimeksi *Pienen koltansaame-suomi sanakirjan* (Mosnikoff–Sammallahti 1988) laatimisessa. Ja kuten kehittyvässä tuotantolaitoksessa ainakin, tuotetta on koko ajan parannettu: kumppanusten uusimmat koltansaamen kirjat käsittävät yhteensä jo reilut 350 sivua ja niistä uudemmassa on mukana laajahko kielioppiosa taivutusmerkkeineen ja -tyyppineen.¹

Vasta tämän vuosisadan loppupuoli on muutoinkin tuonut saamen kielen jotenkuten laajemmin suomenkielisten ulottuville. Suuren työn siinä on tehnyt

opettaja Pekka Lukkari sanakirjoillaan (1974, 1977), jotka hän on julkaissut saamenkielisten oppikirjojensa ohella.² Sittemmin on ilmestynyt muitakin pienehköjä sanastoja (esim. Vest—Luukkanen 1992). Kuvailevaa tai systemaattista kielioppia joudutaan kuitenkin vielä odottamaan, mutta joitakin oppikirjoja on sentään ilmestynyt. Niistä on ennen muita mainittava Pohjoismaiden radioyhtiöiden yhdessä julkaisema sarja *Davvin 1–4*, jonka aineisto on ohjelmoitu kappaleittain eteneväksi, sekä Sammallahden — kenenkäs muun! — yhdessä Mikko Korhosen ja Jouni Mosnikoffin kanssa julkaisema *Koltansaamen opas* (1973). Naapurimaiden puolelta on voitu käyttää Nielsenin uusintapainosten ja Ruongin ja Bergslandin kirjojen ohella mm. Thor Fretten (1975), Olavi Korhosen (1973, 1979), Nils Jernslettenin (1983) ja Mikael Svonnin (1990) sanakirjoja sekä Klaus Peter Nickelin kielioppia (1990). Moni on voinut odottaa kouluteuilta saamelaisilta enemmänkin, mutta on muistettava, että puhtaasti saamenkielisten oppi- ja käsikirjojen puolella on vielä suurempia aukkoja: vain muutamia koulujen oppikirjoja, yksi suppea kielioppi ja joitakin erikoissanastoja (mm. Sammallahti 1980, Magga 1980, Utsi 1984, 1986, Labba—Solbakk—Holmberg 1977, Utsi Gaup—Nergård—Nystad—Valkeapää 1990, Gaski—Hirvonen—Näkkäläjärvi 1992). Työkenttää on siis vielä pitkälti edessä.

*

Takaisin pohjoissaamen kentille, saamen valtakielen sijoille. Sen puhuma-aluehan ulottuu koltan ja inarinsaamen rajoilta läheltä Patsjokea aina luulajansaameen

¹ Täydennykseksi mainittakoon lisäksi inarinsaamen sanakirja (Sammallahti — Morottaja 1983), josta on jo ilmestynyt uusi yksisuuntainen laitos (1993).

² Molemmat on julkaistu Lapin sivistysseuran uudemmalla kirjoitustavalla, joka oli Suomessa käytössä v. 1952—78.

lännessä, Jäämeren rannoilta Sodankylän ja Norlannin metsäseuduille. Sen päämurteita ovat itä- ja länsiruijalaiset murteet, joita kumpiakin puhutaan myös Suomen puolella, sekä ns. merisaame pohjoisessa (nykyisin lähinnä Varangissa) ja tornionsaamelainen ryhmä Muonionjoen—Lätäsenon lounaispuolella, luulajansaamen tuntumassa. Tähänastiset käytössä olevat sanakirjat kattavat pohjoissaamesta vain osan, Nielsenin tunnetusti itä- ja länsiruijalaisten murteiden norjanpuoleisia osia ja Mikael Svonnin suppeahko sanakirja ansiokkaasti myös tornionsaamelaisuuksia. Niinpä Sammallahdella on ollut sekä syytä että tilaisuus avata uutta uraa laajentamalla sanakirjan murrepohjaa. Tulos näkyy jokseenkin varovaisina viittauksina Suomen (S), Ruotsin (R) tai Norjan (N) puoleisiin erikoisuuksiin, jotka voivat olla luonteeltaan sekä uusia että vanhoja.

Jotkin tyypilliset Ruotsin puolen ilmaukset, kuten *goahtoanan* 'kotimaa, -seutu' tai *njuolggus* 'oikeus', käsitetään pohjoisempaan usein väärin jopa lauluteksteissä; nyt niistä ainakin jälkimmäinen tulee selitetyksi suomenpuolelaisille. Uudissanastossa on niin ikään tätä uudempaa murrejakoa maittain, osin kunkin maan hallintomallien mukaisesti (esim. Ruotsissa *doaimmahat* 'virasto', muualla 'toimisto', Norjassa *mánáidskuvla* 'ala-aste', jota Suomessa ja Ruotsissa vastaa käännöslaina *vuolledássi*). Samoin vanhojen termien uudiskäyttö ja uudismuodostet ovat voineet jäädä paikalliseksi. Sammallahti merkitsee *divat*-sanan («tivunti») uusmerkityksen '(lakisääteinen) maksu' norjanpuoleisuudeksi, mutta muistaa vasta jälkimmäisessä kirjassaan merkitä, että Juhani Nuorgamin uudismuodoste *sleadga* 'sähkö' rajoittuu Suomen puolelle. Kirjan julkaisupaikasta tietysti johtuu, että ilmiön rajoittuminen Suomeen on muutenkin noteerattu harvemmin kuin vastaava norjan- tai ruotsinpuoleisuus. Tämä näkyy havainnollisesti lähes peräkkäisistä termeistä

Kirjallisuutta

gielddaovdagoddi ja *gielddaráddehus*, jotka molemmat tarkoittavat kunnanhallitusta, edellinen Norjassa, jälkimmäinen Suomessa.

Odotuksen mukaisesti juuri uudissanastossa tekijä on joutunut karsintatöihin ja päätynyt joskus ratkaisuihin, jotka voivat aiheuttaa keskustelua. Esim. Ruongin vapaasti johteleva *vástu* 'vastuu' näkyy loistavan poissaolollaan, vaikka se on edelleenjohtamisen kannalta selvästi kätevämpi kuin vanha käännöslaina *ovddasvástáduš* »edesvastaus». Mutta kun myös Norjan puolella suositettu *várašit* (*várahit*) 'varata, varautua, ennakoita' näkyy puuttuvan, voi ehkä arvata että nämä ovat unohtuneet. Yhden miehen hankkeessa se ei olisi mikään ihme, varsinkin kun aineisto käy laajuudeltaan yli yhden ihmisen sanavaraston. Jossain vaiheessa on luiskahtanut joukosta esim. tavallinen verbi *nohkkat* 'nukkua; nukahtaa', samoin adverbi *báifáhkka* 'yhtäkkiä' ja *čottarágge* 'kurkusta (alas)', muutama harvinaisempi substantiivi kuten *ciellá* 'kiljuhanhi' (yksi monista nimistä), *cihci* 'pikkulintu', *došmi* 'tyhmyri', sekä suvunnimet *Gassajuolgi* ja *Vulleš*, viimeksi mainitut epäilemättä vahingossa.

Suhteellisesti enemmän kuin sanavallinnassa on vaikeita ratkaisuja merkityspuolella. Ne korostuvat listatyypisessä sanakirjassa, jossa on säästeliäästi esimerkkejä ja myös kovin vähän viittauksia synonyymeihin tai variantteihin. Pohjoissaamassa ovat tunnettuja mm. itä- ja länsimurteiden väliset sanastoerot, joita Nielsen on listannut oppikirjansa kolmanteen osaan. Merkityserot ulottuvat niinkin keskeiseen termistöön kuin *sápmelaš* 'saamelainen', joka halutaan Koutokeinossa ymmärtää pelkästään 'poromieheksi', tai *návdi* 'petoeläin', joka on lännessä nimenomaan 'susi'. Mutta kun jo vuosisadan jatkunut julkinen kansallinen toiminta on ylläpitänyt *sápmelaš*-termin yleisempää merkitystä, on sen paikallinen erikoismerkitys syrjäytynyt tai syrjäytyessä etnografiseksi erikois-

suudeksi eikä se ole mahtunut myöskään Sammallahten moderniin sanakirjaan. Samoin on uudenaikaisessa kielenkäytössä yleistyneestä *dukat*-verbistä ('tutkia') jätetty pois sen vanhempia merkityksiä 'kouria, koetella kipeästi, kuulustella' — ehkä turhaankin. Verbi *dárjat* 'sietää kuumaa' on jätetty ilman itäistä lisämerkitystään 'kestää kylmää, tarjeta', kun taas *čuvdi*-sanana kohdalla on unohtettu Ruotsin puolella yleinen merkitys 'sormi' (muualla *suorbma*). Hyvänä esimerkkinä suppeamman merkityksen vallinnasta voidaan mainita termi *čoažžu*, joka on käännetty 'vikloksi' itäruujalaisten murteiden mukaisesti eikä lainkaan koutokeinolisittain »kahlaajaksi»; ilmeisesti tähän on vaikuttanut kielenhuollon pyrkimys yhtenäiseen termistöön. Mutta esim. *nuoraidskuvla* suomalaisittain ja historiallisesti 'kansanopistona' tuskin pystyy kumoamaan norjalaisen byrokratian luomaa 'yläasteen' merkitystä; niinpä merkityksen rajausta 'kansanopistoksi' täytynee pitää joko lapsuksena tai turhanaikaisena yrityksenä.

On toki selvää, että isoon sanakirjaan mahtuu paljon sellaista pientä, joka voisi olla toisinkin. Sopiiko esim. »reeskaa» eli 'kääpiösiikaa' (*reaská*) nimittää muikkuksi? Ilmeisesti ei, sillä myöhemmän sanakirjan suomalais-saamelaisessa osassa muikulle on kaksi muuta vastinetta. Onko oikein mennä virran mukana ja käyttää 'tärkeästä' vain muotoa *dehalaš* kun »kaikki niin tekevät», vaikka vanhemmiten sanasta on ollut vain muodot *dehalaš* ja *deatalaš* (jotka vastaavat paremmin suomen »tähdellistä»)? Ei, vaikka onkin vaikea ruveta kieltämään tuota uutta nousukasta. Ohjelmallisesti on kyllä jätetty pois »*hálldáhus*» ja hyväksytty vain *hálldáhus* 'hallinto', vaikka jokin väärinkäsitys elättää sitkeästi edellistekin uudismuodosteen väännöstä. Jotkin käytänteet voidaan tulkita pelkiksi makuasioiksi: olisiko kirjoitettava hieman etymologioivasti *čáhcegáttolmmoš* vai niin kuin Sammallahti tekee allegroään-

tämystä kuvaavasti *čáhcegatolmmoš* ('rantalainen', läh. ei-porosaamelaisen merkityksessä). Näitä ongelmia tulee tavan takaa eteen paikannimissä (esim. lähekkäiset kohteet *Buollanguoika* ja *Buollángoadesavu*). Jotkut karigasniemeläiset keksivät jokin aika sitten ruveta kutsumaan omaa kyläänsä nimellä *Gárjasnjárga* pro *Gáregasnjárga*. Lyhentymämuoto oli kuitenkin vielä niin labiili, että sen olisi voinut yhtä hyvin ellei paremminkin kirjoittaa muotoon *Gárjjasnjárga*. Vaikka tämä nimenomainen kansankielisyyden purkaus on sittemmin laantunut, riittää paikannimien merkintätavoissa edelleen ihmettelemistä. Esimerkiksi sopii mainita vaikkapa *Fuoitnjárga* = BUNES (Varangissa), josta monet voivat kuvitella tietävänsä että nimeen »kuuluu» historiallisesti *k* eikä *t*. Epäselviin elisiotapauksiin saattaisi olla omiaan tavunloppuisen *t*:n tilalle »neutraalimpi» *h*, mutta juuri *Fuoitnjárgan* tapaisissa lyhentymissä se on keinotekoisesti tuntuinen, koska /j/:tä edustavan vokaalinjälkeisen *i*:n perässä ei muuten merkitä tavun loppuun *h*:ta vaan *k*, *p* tai *t* (esim. *fuoikku* 'valittaen', *fáippun* 'huidon', *áittit* 'aitat').

*

Sanakirjatehdas on edelleen käynnissä. Norjan puolella on ehditty odottaa sanakirjan norjaan kääntämistä jo vuosikausia, mutta tämä kulttuuriviennin muoto on jäänyt puolitiehen, kun tekijä itse ei ole paneutunut norjannostyöhön. Sitä ennen sanakirjasta voi syntyä uusi, entistä laajempi laitos Suomen puolella. Pohjoissaamesta on toki saatu myös tuo kaksisuuntainen »taskukirja», *Saamelais-suomalais-saamelainen sanakirja*. Siitäkin pari sanaa.

Tämän kirjan sanasto alkaa redupliktiivisella kieltosanalla *a-a*, jota ei ole aiemmassa, isossa sanakirjassa. Samoin kirjaimen *á* aloittajana on uutuus verrattuna edelliseen laitokseen: kysymyssana *á-a* — sinänsä moneen kertaan tuttu kirjallisuudestakin, esim. Nielsenin sanakir-

jasta. »Korjauksen» takia on ehkä lupa olettaa, että isommasta kirjasta nämä olivat vain unohtuneet. Mutta tämäntapaisissa pikku valinnoissa piilee myös oma logiikkansa: tässä tapauksessa varsinaiseksi lisäykseksi paljastuu vain edellinen, kieltosana *a-a*, kun taas kysymyssana on ratkaistu isommassa sanakirjassa toisella tavalla, kaikukysymyspartikkelin *-a* avulla (samoin kuin toinen tällä partikkelilla muodostettu sana *mai-a*, *maid-e*). Pienemmässä, listamaisemmassa taskusanakirjassa on siis enemmän valmiiden rakenteiden kuin rakenneosien noteerauksia, vaikka tavallisimmat liitepartikkelit, kuten *-go*, löytyvät toki siitäkin.

Molemmille kirjoille yhteinen piirre on terminologinen tarkkuus vastineiden valinnassa, mutta sekin on ilmeisesti kehittynyt työn myötä. Esim. verbi *stálet* on käännetty *Saamelais-suomalaisessa sanakirjassa* 'puuhastella, touhottaa' (samoin kuin osittain myös verbi *stál'let*), mutta taskusanakirjassa on kuvaa-vampi käänös 'pörrätä, mesoa (humalaisista tms.)'. Verbi *stál'let*, joka tarkoittaa varsinaisesti 'käyttäytyä staalomaisesti', on jätetty pienemmästä kirjasta kokonaan pois. — Mutta tarkkuus ilmenee etenkin kahdella muulla tavalla: uudenaikaisten, osin byrokraattisten termien runsautena ja toisaalta kansankielisten ja kansatieteellisten ilmausten suosimisena (*maatalouseläke*, *lääninverovirasto*; *lylynaula*, *pöpelikkö*). Kun edellinen piirre loitontaa nykyaikaista käytösananakirjaa perinteisistä epäkirjallisen kielen koosteista, on jälkimmäinen omiaan lähentämään sitä perinteeseen. Etenkin peräpohjolan murteiden ilmaukset kaipaavat kuitenkin jonkin verran sellittelyä, ettei lukija joutuisi harhaan, tyyliin *urakka* (*urosporo 2. talvena*) varit:h. Em. *lylynaulasta* voi olla vaikea päätellä, että se on sama kuin *naula* tai *puunaula*, ellei viitsi tarkistaa sanaa (*návli*) toisinpäin. Myös *ruto* (saamen *rohtu*) oudoksuttane useimpia suomalaisia, kun mukana ei ole viittausta (joenvarsi)-

Kirjallisuutta

lehtoon tms. Saman ymmärtämisiongelman tosin voi kohdata yhtä hyvin erikoisalojen tai byrokratian termiviidakkoissa (*alfanumeerinen, ylikuormamaksuääräys*) tai suomalaisen kielitajun ohittavissa lainasanoissa (*kommunikaatio* jne.). Usein niihinkin sentään löytyy jokin auttava vihje, kuten hakusanassa *konklusio* sulkulisäys *johtopäätös*.

Sanakirjan hyödyllisyys testautuu lopullisesti vasta käytössä, ja tavallisen käyttäjän tärkein kriteeri kirjan hyvyydelle taitaa olla se, että siitä löytyy, mitä haetaan. Sammallahden *Saamelais-suomalais-saamelainen sanakirja* tulee varmasti ahkerasti testatuksi saamenkielisten tekstien teossa, varsinkin käännettöissä. Epäröivä kirjan hankkija voi vilkaista vaikkapa, mitä olisi saameksi *emäs, happi, typpi, vety; avoliitto, elinkeinotulo, inventaario, ulosotto; atlasnikama, kangasmaitikka, liekovarpio, tunturipoimulehti* tai vaikkapa *laivanvarustamo* tai *suoramarkkinointi*. Kaikki tämä ja paljon muuta kirjasta löytyy, eleettömästi mutta ei aina ilmeettömästi tarjottuna. Eivätköhän useimmat käyttäjät ole tyytyväisiä ja osaa soveltaa kirjan antia käytäntöön, jos eivät muuten niin edestakaisin selaamalla ja ripauttamalla hiukan mielikuvitusta sekaan.

SAMULI AIKIO

KIRJALLISUUS

- Davvin = Saamen kielen peruskurssi Davvin 1–4. Toim. Inga Guttorm, Johan Jernsletten ja Klaus Peter Nickel. Suomenkielinen versio: Inga Guttorm ja Veikko Holmberg. Piirrokset: Merja Aletta Ranttila. Oy Yleisradio Ab, Opetusosasto, Helsinki 1984–87. Yht. yli 900 s.
- FRETTE, THOR 1975: Norsk-samisk ordbok. Dárugiel-sámigiel sádnigir'ji. Universitetsforlaget, Oslo. 203 s.
- GASKI, HARALD — HIRVONEN, VUOKKO — NÄKKÄLÄJÄRVI, ELLEN 1992: Girjjálašvuoda tearpmat. Sámi Oahpahusráddi [Guovdageaidnu]. 55 s.
- JERNSLETTEN, NILS 1983: Álgosátnegirji. Universitetsforlaget, Tromsø. 104 s.
- KORHONEN, MIKKO — MOSNIKOFF, JOUNI — SAMMALLAHTI, PEKKA 1973: Koltansaamen opas. Castrenianumin toimitteita 4. Helsinki. 169 s.
- KORHONEN, OLAVI 1973: Sádnigir'ji sámigielas ruotagillii / ruotagielas sámigillii — samisk svensk / svensk samisk ordbok. Samernas folkhögskola, Jokkmokk. 236 s.
- 1979: Bákkogir'je julevsámes dárui / dáros julevsámái — Lulesamisk svensk / svensk lulesamisk ordbok. [Skolöverstyrelsen] Uppsala. 556 s.
- LABBA, PER STEFAN — SOLBAKK, AAGE — HOLMBERG, VEIKKO 1987: Sámás 1–3. Oy Yleisradio Ab, Sámi Radio [Helsinki]. 614 s.
- LUKKARI, PEKKA 1974: Sami-suoma sadnekirji. Saamelais-suomalainen sanakirja. Lapin sivistysseuran julkaisuja 34. Helsinki. 172 s.
- 1977: Suoma-sami sadnekirji. Suomalais-saamelainen sanakirja. Lapin sivistysseuran julkaisuja 38. Helsinki. 208 s.
- MAGGA, OLE HENRIK 1980: Giellaoahppa, jietna-, hápme- ja cealkkaoahppa oaneháččat čilgejuvvon. — Dieđut 1980: 3. Sámi Instituhtta [Guovdageaidnu]. 89 s.
- MOSNIKOFF, JOUNI — SAMMALLAHTI, PEKKA 1988: U'cc säämlää'dd sää'nnkeárjaž. Pieni koltansaame-suomi sanakirja. Jorgaleaddji Oy [Utsjoki]. 151 s.
- NICKEL, KLAUS PETER 1990: Samisk grammatikk. Universitetsforlaget [Oslo]. 539 s.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1980: Jietnadat-oahppa, fonetihka vuoddoáššit I. — Dieđut 1980: 2. Sámi Instituhtta [Guovdageaidnu]. 36 s.
- 1982: Skuvlaterminologiiija, gaskaboddosaš čoakkaldat. Kouluhallitus, Valtion painatuskeskus, Helsinki. 186 s.
- 1984: Sámi-suoma sátnelistu oahppagirjebargguid várás. Kouluhallitus, Valtion painatuskeskus, Helsinki. 89 (numeroimatonta) sivua.
- SAMMALLAHTI, PEKKA — HVOROSTUHINA, ANASTASIJA 1991: Unna sámisám' sátnegirjjáš. Udc' sám'sámi soagknégka. Girjegisá Oy, Ohcejohka.

- SAMMALLAHTI, PEKKA — MOROTTAJA, MATTI 1983: Säämi-suoma-säämi škovlasänikirje. Inarinsaame-suomi-inarinsaame koulusanakirja. Ráidu, Ruovttueatnan gielaid dutkanguovddáža sámegiel doaimmahusat 1. Kotimaisten kielen tutkimuskeskus, Helsinki. 214 s.
- 1993: Säämi-suoma sänikirje. Inarinsaamelais-suomalainen sanakirja. Girjegiisá Oy, Ohcejohka. 165 s.
- SAMMALLAHTI, PEKKA — MOSNIKOFF, JOUNI 1991: Suomi-koltansaame sanakirja. Lää'dd-sää'm sää'nnke'rjj. Girjegiisá Oy, Ohcejohka. 202 s.
- SVONNI, MIKAEL 1990: Sátnegirji / Sámi-ruota-sámi — Samisk-svensk/svensk-samisk ordbok. Sámi Girjijt, Jokkmokk. 266 s.
- UTSI, EGIL 1984: Dearvvasvuoda- ja sossialsuorggi sánit ja dadjanvuogit. Jár'galæd'dji Å.s. [Vanasgieddi]. 221 s.
- 1986: Anatomia. Jár'galæd'dji Å.s. [Vanasgieddi]. 120 s.
- UTSI GAUP, ELISABETH — NERGÅRD, ARNE — NYSTAD, ARNE — VALKEAPÄÄ, NILS HENRIK 1990: Matematihkkasánit dárogielas sámegillii / sámegielas dárogillii. Sámi Oahpahusráddi [Guovdageaidnu]. 77 s.
- VEST, JOVNA-ÁNDE — LUUKKANEN, MARSJA 1992: Matkalle mukaan suomi-saame-suomi sanakirja. Gummerus, Jyväskylä. 160 s.

Miksi paikannimet muuttuvat?

VIBEKE DALBERG *Stednavneændringer og funktionalitet. Analogisk stednavneomdannelselse, epexegetisk stednavnedannelselse og stednavneskifte belyst ved danske toponymer*. With an English summary. Navnestudier udgivet af Institut for Navneforskning nr. 33. København 1991. 273 s. ISBN 87-7421-704-6.

Vibeke Dalbergin kirja käsittelee nimistöntutkimuksen alalla keskeistä ja tärkeää kysymystä: paikannimien käyttöä. Tanskan johtavan nimistöntutkijan kaksi vuotta sitten ilmestynyt väitöskirja on siis sosio-onomastinen. Se pyrkii selvittämään niitä mekanismeja ja motiiveja, jotka säätelevät pai-

kannimien käyttöä. Tutkimuskohteena ovat paikannimissä tapahtuvat muutokset ja paikannimien ja eri nimivarianttien käyttökelpoisuus kielenkäyttötilanteissa. Suomessa samoin kuin muualla maailmassa nimien käyttöä pohtiva tutkimus on ainakin tähän asti jäänyt paljolti muun nimistöntutkimuksen varjoon. Tällä hetkellä se kuitenkin ilahduttavasti näyttää saavuttavan enemmän suosiota nimistöntutkijoiden parissa.

Lähtökohdaksi Vibeke Dalberg on ottanut paikannimien funktionaalisuuden eli käyttökelpoisuuden. Kommunikaatiotilanteissa paikannimien on toimittava mahdollisimman hyvin. Tätä paikannimien toimintakykyä Dalberg analysoi tarkastelemalla erilaisia paikannimimuutoksia ja niiden syitä. Dalbergin mukaan paikannimet muuttuvat, jotta ne voisivat entistä paremmin toimia paikanniminä.

Dahlberg tarkastelee kirjassaan kolmenlaisia muutoksia: paikannimien analogista muuttumista, epeksegeesiä ja paikannimien vaihtumista.

Analoginen muuttuminen

Paikannimistöän analogisiin muutoksiin Dalberg sisällyttää ennen kaikkea kansanetymologiset muutokset. On huomattava, että termillä kansanetymologia on erilainen merkitys hänen tutkimuksessaan kuin suomalaisessa nimistöntutkimuksessa. Suomesahan kansanetymologialla on tarkoitettu »kansanomaista nimitulkintaa» (NTTN). Tanskassa kansanetymologialla ja paikannimien kansanetymologisella muuttumisella on tarkoitettu säännötöntä analogista muuttumista. Kansanetymologiaan on siis laskettu kuuluviksi ne tapaukset, joissa kielenpuhujat ovat muuttaneet joko kokonaan tai osittain läpinäkymättömiä nimiä ymmärrettäväksi, läpinäkyviksi. Dalbergin mukaan kansanetymologisessa muuttumisessa ei kuitenkaan ole kyse pelkästään tästä. Muuttuvat nimet eivät aina ole läpinäkymättömiä eivätkä muutetut läpinäkyviä. Myös läpinäkyvä nimi voi muuttua, esim. sellainen, jossa on kielenkäyttäjälle tuttu perusosa.